

***Nosaltres* - Ievgueni Zamiatin**

Fa poc, l'atzar em va dur a veure un film coreà titulat *Mou gaan dou* (en anglès, *Internal affairs*). A mesura que la trama s'anava dibuixant, em feia pensar en una altra pel·lícula, *The departed*, de Martin Scorsese. Totes dues recorren a la simetria: un jove mafiós s'infiltra en la policia, un jove policia s'infiltra en la màfia; tots dos talps coneixen l'existència de l'altre i miren de descobrir-lo des de dins de l'organització. Tanmateix, era fàcil detectar petites diferències: a la pel·lícula americana es formava un triangle amorós entre els dos espies i una psicòloga que no apareixia a la coreana, on en canvi les escenes de violència agafaven un altre caire, com si les lleis de la versemblança no fossin les mateixes a Orient i Occident. Després vaig descobrir que la pel·lícula coreana era de 2002, i la de Scorsese de 2006, o sigui que va ser el cineasta nord-americà qui va adaptar la trama de *Mou gaan dou* als usos occidentals; ho va fer amb tant èxit que jo mateix m'havia cregut més el seu film, en comptes de sospitar que era una adaptació. He tingut una experiència semblant mentre llegia *Nosaltres* de Ievgueni Zamiatin (1884-1937).

El cànon occidental de distopies totalitàries es basa en la dicotomia *Un món feliç*, d'Aldous Huxley i *1984*, de George Orwell. Totes dues novel·len el domini de l'individu per part de l'Estat, però en la primera el domini es basa en el plaer mentre que en la segona es basa en la por. *Matrix* segueix el solc de Huxley amb la cèlebre tria entre la pastilla blava, que permet retornar a la felicitat virtual, i la vermella, que situa qui la pren en una realitat poc complaent. Doncs bé, ara tinc la sensació que totes aquestes ficcions no són sinó variants de *Nosaltres*. Ievgueni Zamiatin inventa un Estat Únic que ha aconseguit convèncer els ciutadans que sense llibertat no és possible el crim. Basat en la raó i en la utilitat, l'Estat Únic programa trobades sexuals, extirpa fantasies i guareix els ciutadans de la funesta mania de pensar. Segons la seva propaganda, Adam i Eva es van equivocar quan van desobeir Déu a l'escena més coneguda del Gènesi perquè si no haguessin tastat la poma, en comptes de vagar pels segles dels segles amb la càrrega del pecat original, haurien viscut feliços al paradís, que és justament el que persegueix l'Estat Únic. Només la desaparició com a individus garanteix la manca de preocupacions. “La tona té drets, el gram té deures”, igual com ser un número resulta més desitjable que ser una persona, i els signes d'admiració són preferibles als d'interrogació. No hi fa res que el ciutadà no combregui amb les aspiracions de l'Estat: “Si no entenen que els portem

una felicitat matemàticament infal·lible, tenim l'obligació de fer que siguin feliços". Com la taula de multiplicar, l'Estat se situa per damunt de Déu perquè no s'equivoca mai.

La grandesa del pioner

A l'igual que tants pioners, Zamiatin no aconsegueix un producte tan rodó com els seus seguidors, però no se li pot negar la grandesa d'haver estat el primer. A l'igual que li succeeix al Winston Smith de *1984*, o al Charles Laughton de *This land is mine*, el protagonista de *Nosaltres* no s'arrisca a combatre el poder fins que no s'enamora d'una noia atractiva i subversiva (que potser és el mateix). És llavors quan sorgeixen els dubtes, quan es manifesta el que estava latent, quan el pensament surt dels engranatges, quan l'individu prefereix sentir-se "malalt" en comptes de "sa", quan comença a interessar-se pel que no està previst, pel que en el llibre s'anomena "l'incomputable".

La novel·la de Zamiatin, escrita entre 1919 i 1920, comparteix més d'un tret amb el futurisme: la fascinació per la matemàtica i la geometria, per la fragmentació i l'agilitat, només que si el futurisme era cegament optimista davant l'esdevenir de la tecnologia i de la política, Zamiatin projecta un futur inquietant. Per relatar una realitat nova opta per una manera d'escriure nova, fins al punt que en ocasions el lector té dificultats per seguir els pensaments del narrador, fet que paradoxalment dota el llibre de credibilitat. Vist des de la nostra perspectiva, Zamiatin anticipa el futur: el feixisme, l'eugenèsia, el centralisme, el taylorisme d'Estat, l'obsessió per la vida sana, l'entronització de la raó com a alternativa als sentiments, la banalització del sexe, l'espectacularització de la política. En alguns passatges, l'anticipació es torna profecia: els habitants de l'Estat Únic viuen a la vista, amb parets transparents, però envoltats per un mur de l'exterior ja que sostenen que és precisament el mur el que els fa civilitzats. Més detalls: consumeixen un aliment derivat del petroli, celebren el Dia de la Unanimitat, i quan manifesten algun desacord els vigilants els castiguen amb el "fuet elèctric", avui dia anomenat *taser*. Les opinions adverses a l'Estat no cal que siguin tingudes en compte, diuen, ja que equivalen a la tos que sona a les butaques durant un concert i que no aconsegueix apagar l'esplendor de la simfonia.

Les troballes de Zamiatin són abundants i pertinents ja des del títol, aquesta primera persona del plural que ens inclou sense haver-nos demanat cap autorització, i

que després ens utilitza per conformar-nos dins un col·lectiu inconcret que tendeix a servir interessos que no necessàriament coincideixen amb els de cadascun de nosaltres. “Portem a dins l’alegria humil amb què deuen viure les molècules, els àtoms i els fagòcits”, llegim en un passatge. I, més avall, l’admonició: “El nosaltres surt de Déu, el jo del dimoni”. A les distopies sobre Estats omnipresents, no hi ha res més revolucionari que la presa de consciència individual.

Realisme socialista

L’estètica pròpia de l’Estat Únic de *Nosaltres* ens duu a la ment les obres de l’anomenat “realisme socialista”. Com que la llibertat és una “condició desorganitzada i salvatge”, resulta que el monument més grandios de la literatura antiga (o sigui, la nostra) és l’horari de trens. Malaurats escriptors de l’antigor, llegim, que “podien crear únicament quan tenien atacs d’inspiració, una forma desconeguda d’epilèpsia”. És així com l’Estat Únic promou campanyes massives per anul·lar la fantasia “per mitjà d’una cauterització triple del nòdul amb rajos X”. Amb l’Estat Únic “la poesia ja no és el cant desvergonyit d’un rossinyol: la poesia és un servei de l’Estat, la poesia és útil”. D’aquesta manera sorgeixien obres amb títols com *Flors de les sentències judicials* o *Estances d’higiene sexual*.

Al llarg dels anys, la recepció de *Nosaltres* ha topat amb dues grans dificultats. La primera és que no es va publicar a l’URSS fins al 1988, amb la *perestroika* de Gorbtxov, poc abans que l’Estat soviètic desaparegués. La segona és que el cànon occidental està format bàsicament per obres anomenades “realistes”, com si els maldecaps existencialistes dels personatges de Zamiatov fossin menys pròxims als nostres que els deliris religiosos dels herois de Dostoievski.

Nascut a Lebedian, Ievgueni Zamiatin va patir la censura tsarista i després la comunista. L’edició que ha publicat Males Herbes inclou la carta que va dirigir a Stalin el 1931 on es queixa de “l’assetjament sistemàtic” a què és sotmès i li recorda que va formar part de l’oposició bolxevic ja en vida del tsar (la carta, per cert, no va obtenir resultats visibles). L’any 1932, gràcies a la intermediació de Gorski, Zamiatin va poder abandonar l’URSS i es va instal·lar a París, on va morir poc després. Aquesta és la primera vegada que s’edita aquest autor en català; aquest retard potser és un avantatge, ja que amb la traducció de Miquel Cabal Guarro sona com si la tinta estigués encara fresca.